

KLASİK İSLAM LİTERATÜRÜNDE SÜRYANİLER VE SÜRYANİCENİN KÖKENİ

Muhammed UĞURLU¹

Öz

Mezopotamya coğrafyasında çok eski tarihlerden itibaren varlıklarını sürdüren Süryaniler, bu coğrafyada birçok milleti etkilemiştir. Bu etkileşim kendisini sosyal, kültürel, ilmi ve edebi alanlarda göstermiştir. Bilhassa lisan ve alfabe üzerindeki etkileri dikkate şayandır. Aynı şekilde klasik İslam literatüründe de bu etki müşahede edilebilir. Bununla birlikte İslam literatüründe Süryaniler ve Süryanicenin kökeni ile ilgili önemli içeriklerin var olduğu görülmektedir. Mezkûr rivayetler Hz. Âdem'den başlayarak peygamberler tarihini ihtiva edecek içeriğe sahiptir. Bazı peygamberlerin Süryanice konuştuğu ve bazı kutsal kitapların da lisanlarının Süryanice olduğuna dair bilgiler kaynaklarda yer almıştır. Rivayetlerin ışığında insanoğlunun yaratılışından hayatının sonlanışına ve tekrar dirilişine kadar geçen sürede Süryanicenin önemi vurgulanmıştır. Son olarak kıyamet gününe dair birçok rivayet zikredilmiştir. Bunun yanında günümüzde tartışmaları hâlâ devam eden, Arap alfabesinin Süryani alfabesinden müteşekkil olup olmadığına dair bilgiler de kaynaklarda kendine yer bulabilmiştir. Süryani, Arap ve İbrani harflerinin benzerliğine dair bilgiler verilmiştir. Genel olarak ele alacağımız rivayetlerde, Süryanilerin İslam literatüründeki yeri ortaya konmuştur.

Anahtar Kelime: Süryaniler, Süryanice, İslam, İslam Tarihi, Aramiler.

¹Araştırma Görevlisi, Bitlis Eren Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü, mugurlu@beu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-4614-5657

ASSYRIANS IN CLASSICAL ISLAMIC LITERATURE AND THE ORIGIN OF SYRIAC

Abstract

Assyrians, who have existed in Mesopotamia since ancient times, have influenced many nations in this geography. This interaction has manifested itself in social, cultural, scientific and literary field. In particular, its effects on language and alphabet are also noteworthy. Likewise, this effect can be observed in classical Islamic literature. However, it is seen that there are important contents related to Syriacs and the origin of Syriac in the Islamic literature. The aforementioned rumors have content to covers the history of the prophets starting from Adam. Information that some prophets spoke Syriac and that some holy books were in Syriac was included in the sources. In the light of the rumors, the importance of Syriac language was emphasized in the period from the creation of human being to the end of their life, from the end to the resurrection of human being. Finally, many rumors about the day of judgment have been mentioned. In addition, information about whether the Arabic alphabet is composed of the Syriac alphabet, which is still under discussion, has also found its place in the sources. Information on the similarity of Syriac, Arabic and Hebrew letters is given. In the narrations that we consider in general, the place of the Assyrians in the Islamic literature will be revealed.

Keywords: Assyrians, Syriac, Islam, Islamic History, Aramaics.

GİRİŞ

Süryaniler, Aramiler ile yakın bir ilişkiye sahip olması hasebiyle, Süryanilerin tarihini Aramiler ekseninde incelenmesi tarihin sürecini takip etme açısından kolaylık sağlamaktadır. Ancak Süryanilerin tamamen Arami olduklarını ve onların devamı oldukları kabul etmek problemleri bir yaklaşım olacaktır. (Tomakin, 2017, s. 4) Zira Süryaniler arasında farklı milletlerden insanlar katılmıştır. Süryanilerin kim olduklarına dair birçok görüş bulunmaktadır. Bu görüşler arasında yer alan genel kabul, onların putperest Aramiler içerisinde İsa Mesih'i kabul eden ve Süryani adını alan kişiler olduğudur. (Çelik, 1987, s. 2; Günel, 1970, s. 30) Tarihin kadim milletlerinden kabul edilen ve kadim bir lisanı sahip oldukları kabul edilen Süryaniler ile ilgili klasik İslami kaynakların verdiği bilgiler oldukça dikkat çekicidir. Kaynaklar Süryaniler ve lisanlarının tarihi serüveni hakkında ilgileri celbeden bilgiler ihtiva etmektedir. (Malik, 2012, s. 50) Süryanilerin klasik İslam kaynaklarında kendilerine bu denli yer bulabilmesinin sebebi olarak, onların İslami fetihlerin başından itibaren Müslümanlarla iç içe olması gösterilebilir. Özellikle Hz. Ömer döneminden itibaren gelişmiş olan ilişkiler Süryanilerin menfaatine olmuştur. Doğu Roma İmparatorluğu'nun zulüm ve şiddetine maruz kalmış olan Süryaniler, Müslümanlarla karşılaşmalarıyla birlikte huzur ortamı bulabilmişlerdir. Öyle ki bilinenin aksine bazı rivayetlere göre Hz. Ömer'e Faruk (Foruko ڤاروك) -kurtarıcı- lakabını vermişlerdir. (İbn

Hacer, 2011, s. 69; Saka, 2006, s. 100-101) Günümüzde Müslümanlar arasında bu lakap hala kullanılmakta ve Ömer adıyla birlikte zikredilmektedir. Süryanilerin en etkili olduğu dönemlerin başında Abbasiler dönemi gelmektedir. “Altın Çağ” olarak zikredilen Abbasi dönemindeki aydınlanma devrinde Süryanilerin rolü dikkate şayandır. İslam alimleriyle birlikte Süryanilerin de yapmış olduğu tercüme ve ilmi çalışmalar, Müslümanları ilmi anlamda zirveye taşımıştır. Süryaniler, Müslümanlarla tarih boyunca bir arada ve barış içerisinde yaşamışlardır.

Bu çalışmada Süryanilerin ve Süryanicenin İslam literatüründeki yeri tespit edilmeye çalışılmıştır. Konunun teolojik, sosyal ve kültürel çok yönlü boyutu mevcuttur. “İslam literatüründe Süryanilerin ve Süryanicenin yeri nedir?” sorusuna cevap bulunmaya çalışılacaktır. Makale, bu konuda daha önce yapılmış olan bazı çalışmalarını da tamamlayıcı nitelikte olacağı düşünülmektedir.

1. SÜRYANİLERİN MÜSLÜMANLARLA İLİŞKİLERİ

Hız. İsa ve havarilerinin tebliğ ve irşad faaliyetleri neticesinde İseviliği kabul etmiş olan Aramiler/Süryaniler Mezopotamya'nın önemli bir bölümüne yayılmış halde bulunmaktaydı. Pavlus'un (Gündüz, 2019) İsevilikten fazlasıyla taviz vererek yürütmüş olduğu misyonerlik faaliyetleri neticesinde Roma İmparatorluğu'nda Hıristiyan inancı yayılmaya başlamıştır. (Çelik, 1987 s. 18, Gündüz, 2019 s. 90-102.) Roma İmparatorluğu'nun 395 yılında ikiye ayrılmasıyla birlikte özellikle Doğu Roma İmparatorluğu teo-politik açıdan yalnız kaldı. Zira Hıristiyanlık üzerinde otorite olan Roma, İskenderiye ve Antakya idi. İstanbul'un burada yeri yoktu. Bu sebepten dolayı Doğu Roma İmparatorluğu'nun konsiller yoluyla atmış olduğu teo-siyasi adımlar, Antakya ve İskenderiye Kiliselerine çok büyük darbeler vurdu. (Çelik, 1987, s. 277-278) Doğu kiliseleri müntesiplerine karşı Doğu Roma İmparatorluğu tarafından çok büyük katliamlar gerçekleşti. (Saka, 1983, s. 29-32), Bu sebeple özellikle Süryaniler çok büyük kıyımlara maruz kaldılar. Süryaniler için kurtuluş ümidi, güneyden gelen İslam orduları oldu. Süryaniler İslam Devleti'nin himayesi altına girmesiyle birlikte hoşgörü ve dinsel özgürlük alanı bulmuşlardır. (Atiya, 2005, s. 217; Brock, 2006, 2/188)

Süryanilerin Müslümanlarla ilişkileri Hız. Muhammed (s.a.v.) dönemine kadar gitmektedir. Hız. Muhammed (s.a.v.), ashabından birkaç kişinin Süryanice öğrenmesini istemiştir. (Hamidullah, 1988, s. 98; İbn Hacer, 2011, s. 456; İbn Sad, 2015, 5/354) Bununla birlikte Necranlı Süryani kilisesine tabi olan Hıristiyanlara eman verilmiştir. Süryaniler ile

Müslümanların bir arada yaşadığı dönemler ise Hz. Ömer dönemine tekabül etmektedir. Hz. Ömer dönemindeki büyük fetih hareketleriyle Süryaniler, Müslüman idarecilere tabi olup onlardan hoşnut olmuşlardır. Öyle ki Hz. Ömer'e "Faruk" (Süryanicede 'Kurtarıcı' anlamında) lakabını Süryaniler vermiştir. (İbnü'l Esir, 1987, 2/449; İbn Kesir, 1997, 10/180; Saka, 2006, s. 100-101) Raşid Halifeler döneminde Süryaniler ile ilgili ilişkiler genel olarak olumlu bir seyir göstermiştir. Ancak hem Hz. Osman döneminin son yıllarındaki huzursuzluklar, hem de Hz. Ali'nin halife olduğu zamanlarda yaşanan iç çatışmalar, Mezopotamya coğrafyasındaki hemen hemen bütün milletleri etkilemiştir. Zira Sıffin Savaşı, Süryani nüfusunun yoğun olduğu bir coğrafyada gerçekleşmiştir. (Yiğit, 2009, s. 107) Bu savaştan dolayı Süryanilerin de bu durumdan olumsuz bir şekilde etkilenmiş olduğu söylenebilir.

Süryaniler, Emeviler devrinde siyasi problemlerden uzak, huzurlu bir şekilde hayatlarını idame etmişlerdir. Hatta Emevi Halifesi Muaviye Kelb kabilesine mensup Süryani Meysun bint Bahdel isimli bir kadınla evlenmiştir. (Azimli, 2005, s. 46; Öztürk, 2012, s. 415; Yousif, 2009, s. 126) Bununla birlikte Muaviye devlet bürokrasisinde de Süryanilere görev vermiştir. (Azimli, 2005, s. 45-46) I. Velid zamanında Süryani Kiliseleri talan edilmişse de Ömer b. Abdülaziz döneminde tekrardan bu kiliseler sahiplerine iade edilmiştir. (el-Belazuri, 2013, s. 46) II. Mervan döneminde Antakya Süryani Kilisesi ziyaret edilmiş ve Süryani Patriklik Makamı ilk defa devlet tarafından onaylanarak meşruiyeti sağlanmıştır. (Barsavm, 2005, s. 46)

Emevilerin yıkılışından sonra Abbasilerin iktidarı ele geçirmeleri Süryanileri müspet olarak etkilemiştir. Özellikle Süryaniler ilmi alanda etkin rol oynamışlardır. Özellikle Halife Me'mun döneminde tıp, geometri, felsefe, matematik alanlarındaki Süryanilerin tercümelemleri önemlidir. (Aydınlı, 2007, s. 11) Halifelerin ilim adamlarına karşı göstermiş oldukları hoşgörü ve destekten Süryaniler müteessir olmuştur. Onlar da devletlerine sadık bir şekilde çalışarak Müslümanların ilmi noktada zirveye çıkmasına destek olmuşlardır. (Tomakin, 2017, s. 254-255)

2. SÜRYANİCENİN ETİMOLOJİK TARİHİ VE KÖKENİ

Süryanicede Süryoyo, İngilizcede Syriac, Arapçada ise Süryaniyye olarak geçen Süryanice, Aramice'nin bir kolu kabul edilir. Süryani adının kökeni ile ilgili birçok rivayet mevcuttur. Bu rivayetlerden ilkinde göre Süryanice Aramicenin Urfa diyalektiğidir. Bu görüşün ana kaynağı kazılarla ortaya çıkan pagan döneminden kalma bir kitabeyle dayanmaktadır. Bu kitabeyle göre Süryanice aslında Edessece (Urfa Lehçesi) olarak bilinmektedir. (Brock, 1980, s. 13; Butts,

2011) İkinci görüşe göre dünyanın ilk lisanlarından olan Süryanice kutsal kitapların da lisanıdır. Daniel ve Matta bu lisan ile yazılmıştır. (Barsavm, 2005, s. 32) Üçüncü görüşe göre ise Süryanice, Hz. İsa'nın havarilerinin genel olarak buldukları yer olan Lübnan'ın Sur şehrinden gelmektedir. Bu şehirde yaşadıklarından dolayı onlara Surîin denilmiştir. Onlar, kendilerini putperest Aramilerden ayırmak maksadıyla bu adı benimsemişlerdir. (Gür, 2010, s. 174) Süryaniceyi konuşan Süryaniler kendilerini "Aramiler" olarak da adlandırmaktadır. Ancak Süryanilerin Arami adını kullanmamalarının sebebi; "dinsizlik" olarak algılanabilme ihtimalinden kaynaklı olabilir. (Brock; 2006, 1/8; Çelik & Toprak, 2011, s. 2-3; Gür, 2010, s. 174) Dolayısıyla Süryanice veya Süryanca adlarının teolojik kaygılar nedeniyle hafızalarda yer edinmiş olduğu söylenebilir.

Süryanicenin tarihi gelişimi Hıristiyanlığın yayılmasıyla paralel gitmektedir. Özellikle M.s. 2. yy.'da İncil "peşitta" adıyla Süryaniceye tercüme edilmiştir. Bu tarihten itibaren Süryanice teolojik bir forma bürünmüştür. (Gür, 2010, s. 175)

3. KUTSAL KİTAPLARIN SÜRYANİCE İLE İLİŞKİSİ

Peygamberlere indirilen kitapların lisanları ile ilişkili kaynaklar bazı bilgiler vermektedir. Kur'an-ı Kerim'de her kavme peygamber gönderildiği bildirilir. (en-Nahl, 16/36) Kavimlere gönderilen peygamberlerin, kavimlerinin lisanıyla konuşması sebebiyle onlara indirilmiş olan kitap veya sahifeler de bu lisanla aynıydı. Bu konuda Matürîdî'nin *Te'vilâtü'l-Kur'an* adlı eserinde şöyle bir bilgi mevcuttur: "Onu, senin kalbine uyarıcılardan olası diye açık bir Arapça ile Rûhu'l-emin indirmiştir". (eş-Şuarâ, 26/193-195) Sonra nebiler ve resuller onları (vahyi) kendi ifadelerine dökerler, kitapları ve sahifeleri İbranice, Süryanice ve Arapça olarak telif ederler." (Matürîdî, 2015, s. 383) Ayrıca Kur'an-ı Kerim'de, Kur'an'ın diğer kutsal kitapların içerisinde yer aldığına dair bir ayette mevcuttur. (eş-Şuarâ, 26/196) Fahreddin Razi bu ayetin tefsirini şöyle yapmıştır: Kur'an önceki ümmetlere verilen mukaddes kitapların yani Tevrat ve İncil'in içinde yer almaktadır. Ancak bu kitaplarda olan Kur'an, Arapça lafızla değil İbranice ve Süryanicedir. (Razi, 1991 s. 293)

4. PEYGAMBERLERİN SÜRYANİLER VE SÜRYANİCE İLE İLİŞKİLERİ

Peygamberlik silsilesi Hz. Âdem ile başlayıp Hz. Peygamberle son bulmuştur. Hz. Peygamber'e kadar olan dönemde 124.000 nebi ve 315 Resul gönderilmiştir. (Hanbel, 1998, 5/265) Nitekim her ümmete peygamber gönderildiği Kur'an-ı Kerim'de de bildirilmiştir. (Nahl 16/36) Klasik kaynakların verdiği bilgiler ışığında bu peygamberlerin, hangi lisanla

muhataplarıyla konuştuklarını tespit edebilmekteyiz. Bu lisanlar arasında Aramice, Süryanice, İbranice, Arapça ve Kıptice sayılabilir. Süryanice Aramicenin bir lehçesi olması hasebiyle iki lisanı da bir arada zikretmekte fayda görmekteyiz. Yedi peygamberin Süryanice veya Aramice ile doğrudan ya da dolaylı bir şekilde irtibatı görülmektedir. Bu peygamberler; Hz. Âdem, Hz. İdris, Hz. Nuh, Hz. İbrahim, Hz. İshak, Hz. İsa ve Hz. Muhammed'tir. Mezkûr peygamberlerin kaynakların verdiği bilgiler ışığında, Süryaniler ve Süryanice ile nasıl bir bağı olduğu tespit edilebilmektedir.

4.1. Hz. Âdem

Süryaniler/Aramiler dünyanın en kadim milletlerindedir. Süryaniler/Aramilerin lisanları ise dünya üzerindeki en kadim lisanların başlarında gelmektedir. Bu bağlamda klasik İslam literatüründe bu türden atıfların fazlasıyla mevcut olduğu görülmektedir. Örneğin; Ebu Zer Gıfari'den gelen bir rivayete göre Hz. Peygamber şöyle buyurmuştu. “Ey Ebu Zer! Peygamberlerden dört tanesi Süryanilerdendir. Âdem, Şit, Nuh ve Hanuh;² kalemle ilk yazan budur.” (Taberi, 1967, 1/171) Bu rivayet birçok klasik kaynakta mevcuttur. Burada muhtemelen bir ırkın nitelendirilmesinden ziyade Süryanice nitelendirilmiş, mezkûr peygamberlerin Süryanice konuştuğu bildirilmiştir. Ayrıca Hz. Âdem'in eşi Havva hakkında en eski tefsir kaynaklarından Mukâtil b. Süleyman'ın Tefsîr-i Kebîr adlı eserinde naklettiğine göre; Hz. Âdem uyuduğu esnada onun kaburga kemiğinden eşi Havva yaratıldı.³ Âdem uyandığı zaman Havva'ya sorular yöneltince, Havva da ona Süryani lisanıyla cevap verdi. (Mukatil, 2006, 2/77) Hz. Havva'nın Süryanice cevap vermesi, ona yöneltilen sorunun Süryanice sorulmasından kaynaklanmaktadır. Hasan-ı Basri'den gelen rivayete göre ise Hz. Âdem cennetten çıkarıldığı zaman lisanı Süryanice idi. (Hanbel, h.1422, 3/414)

Suyuti *el-itkan* adlı eserinde İbn Eşte⁴'nin, Kitâbu'l-mesâhif adlı eserine atıfta bulunmaktadır. Bu eserde bulunan rivayetin ise Ka'bu'l-Ahbâr'a dayandırıldığı dile getirmektedir. Burada geçen rivayette İbn Eşte şöyle demektedir: “Arap, Süryani ve diğer dillerde ilk yazıyı, ölümünden üç sene önce Hz. Âdem yazmıştır.⁵ Hz. Âdem bunu çamura yazmış, sonra pişirerek muhafaza etmiştir. Yeryüzü tufana uğrayınca her kavim, kendine ait bir yazı şekli

² İdris (a.s)

³ Âdem (a.s.), eşine bütün insanların annesi olmasından dolayı “canlı, yaşayan” anlamında “Havva” adını vermiştir. (Yar.3:20; Yar.2:21)

⁴ İbn Eşte aslen İsfahanlıdır. Ebû Amir ed-Dânî, İbn Eşte'nin Arapça'ya vakıf, sağlam ve güvenilir olduğunu dile getirmiştir. Bunun yanında İbn'ül Cezerî de onun büyük bir üstad ve güvenilir bir araştırmacı olduğunu ifade etmiştir. (Altıkulaç, 1999, s. 477)

⁵ Muhtemelen bir önceki örnekte adı geçen Hz. Âdem'in, Habil hakkında yazmış olduğu ağıt kitabesidir.

bulmuş, bu yazıyı kullanmışlardır.” (Suyuti, 1987, 2/440) Ayrıca İbn Abbas’tan, İbn Eşe’nin bu rivayetini tamamlayıcı nitelikte olan benzer bir rivayet zikredilmektedir: “Hz. Âdem şiir söylememiştir. Muhammed (a.s.) ve diğer bütün peygamberler de şiir konusunda aynı hükümdedir. Fakat Habil, Kabil tarafından öldürülünce Hz. Âdem, Süryanice konuştuğu için o dilde ona ağıt yapmıştı. O bakımdan bu, Süryanice bir ağıt olup, o bunu oğlu Şit’e vasiyet yoluyla vermiş ve şöyle demişti: ‘Sen benim vasimsin. Nesilden nesile aktarılması için bu sözlerimi belle.’ Onun bu mersiyesi, Ya‘rub b. Kah’tan⁶ dönemine kadar bazı bölümleriyle ezberlenmiştir. Ya‘rub bunları Arapçaya tercüme edip şiir haline getirdi.” (Kurtubî, 1997, 6/196; bkz. Chardin, h. 1372, 5/1896)

Mezkûr rivayetler Hz. Âdem’e öğretilen ilk lisan ve öğretilen ilk alfabenin Süryanice olduğuna konusunda birleşmektedir. Ancak bu bilgiler kesinlik arz etmemekle birlikte tersine görüşlerde mevcuttur. Genel İslami telakkiye göre Hz. Âdem Arapça konuşmuştur. (Bolay, 1988, s. 363) Hz. Âdem’in Süryanice ile ilişkisine dair çok sayıda rivayet bulunmaktadır. Bu bağlamda Süryanice ile ilgili mezkûr rivayetler mezcedilip ortaya konulmuştur.

4.2. Hz. İdris

Hz. İdris, Hz. Âdem’den sonra peygamberlik verilen ilk kimsedir. Tevrat’ta Enok veya Hanok adıyla zikredilmektedir. (Yar. 5:18; Yar. 5:22) Hz. İdris’in dünyada kitap yazan ilk kişi olduğu kaynaklarda geçmektedir. Hz. İdris’in Süryanice konuştuğu ve ona indirilen sahifelerin Süryanice olduğu zikredilmektedir. (Himyerî, 1928, s. 29-30; Yaqoob, 2021, s. 392-393)

Hz. İdris ile ilgili Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: Ey Ebu Zer! Peygamberlerden dört tanesi Süryanilerdendir. Âdem, Şit, Nuh ve Hanuh;⁷ kalemle ilk yazan budur.” (Bahar, h.520, s.182; İbnü’l Esîr, 1987, 1/50; İbn Kesîr, 1997, 3/97; Taberî, 1967, 1/171)

4.3. Hz. Nuh

İnsanlığın ikinci atası olarak kabul edilen Hz. Nuh’un dokuz yüz elli yıl boyunca tebliğ ve irşad faaliyetlerinde bulunduğu kaydedilmektedir. (Ankebut 29/14) Rivayetlerde Hz. Nuh’un

⁶ Bazı tarihçiler Kahtaniye Araplarının, Nuh’un soyundan gelen Yar‘ub b. Kahtan’ın soyundan geldiğini bildirmektedirler. Ya‘rub b. Kahtan Süryanice ve Arapçayı çok iyi derecede bilmekte olup, Arapça ilk şiir yazan kişidir. (Chardin, h. 1372, 5/1896.)

⁷ İdris (a.s)

el-Cezire bölgesinde yaşadığı ve burada konuşulan dilin Süryanice olduğu aktarılmaktadır. Hz. Nuh'un oğlu olan Ham'ın soyu Babil ve çevresinde çoğalmıştır. O dönemlerde Babil şehrinde herkesin Süryanice konuştuğuna dair bilgiler mevcuttur. (Dineverî, h.1371, s. 26; Yar. 10:6-10) Daha sonra ise Tanrı'nın onların kibirlerinden dolayı, dillerini karıştırdığı ve birbirlerini anlayamaz hale geldiği aktarılmaktadır. (Yar. 11:1-9) Hz. Nuh dönemi sonrası Arabistan yarımadasında Süryanice konuşulmaktaydı. Ancak Ya'rub bin Kahtan sonrası Süryanice Arabistan'da Arapçaya dönüşmüştür. (Chardin, h. 1372, 3/951; Mesûdî, 1996, s. 102)

4.4. Hz. İbrahim

Hz. İbrahim tebliğ mücadelesine başladığında onun en büyük düşmanı Nemrut'tu. (Batuk, 2006, 32/555) Nemrut Babil, Ereğ, Akat ve Kalde'de krallık yaptı. Sonra topraklarına Ninova, Rehovot-İr ve Kalah kentlerini dahil etti. Bununla birlikte Ninova ile Kalah arasında Resen'i kurdu. (Yar. 10:10-12) Nemrut tanrıyı öldürmek veya şanını yüceltmek adına Babil Kulesi'ni inşa etti. (Yar. 11:1-5) O dönemde herkes Süryanice konuşuyordu. (Çelebi, 2007, s. 33; İbnü'l Esîr, 1987, 1/88; Taberî, 1967, 1/207) Rivayetlere göre bu kulenin ihtişamından ötürü kibirleri sebebiyle Rab onların lisanlarını karıştırdı. Birbirlerini anlama kabiliyetlerini kaybetti ve yeryüzünün dört bir tarafına dağıttı. (Yar. 11: 7) Bu rivayetlerin dışında Hz. İbrahim'in Harran'a çok yakın bir yer olan Ura'da doğduğu şeklindedir. (Harman, 2000, s. 267) Bu dönemde Nemrut, Hz. İbrahim'e şiddetle karşı çıkmaktaydı. Onunla aralarında geçen konuşmaya bakılınca Nemrut'un kendini ilah ilan ettiği anlaşılmaktadır. (el-Bakara 2/258) Hz. İbrahim de Nemrut'un bu ilahlık iddiasından dolayı ona karşı çıkmaktaydı. Bunun üzerine Nemrut, Hz. İbrahim'in ateşte yakılmasını istedi. Çok büyük bir şekilde hazırlanan ateşe mancınkla atılan Hz. İbrahim'e ateş dokunmadı. Ateşten kurtulunca şehirden çıktı. (Enbiya 21/69; Ankebut 29/24) Yukarıda bahsedildiği gibi Hz. İbrahim dahil olmak üzere Nemrut'un memleketinde lisan olarak Süryanice konuşulmaktaydı. Hz. İbrahim Harran şehrinde Fırat nehrinin karşı kıyısına geçti. Allah bu esnada onun lisanını değiştirdi. (İbn Asâkir, 1995, s. 6/192; Taberî, 1967, 1/310) Arapçada "karşıya geçmek, karşı yakaya geçmek" anlamına gelen عبر (a-b-r) kelimesinden dolayı İbrahim'in konuştuğu lisana İbranice denilmektedir. (Çelebi, 2007, 2/589; Hassan, 2000, 21/366; Kanar, 2012, s. 1195)⁸ İbrahim'in yakalanmasını emreden Nemrut, Hz. İbrahim'in ardına adamlarını gönderdi. O, Süryanice konuşan kimselere denk

⁸ İbrani kelimesinin kökeni ibri'dir. Kelime anlamı olarak da "öte yakalı" anlamına gelmektedir. İbranilere bu isim, Fırat nehrinin öte yakasından geldiği için verilmiştir. (Hassan, 2000, 21/366) İbranice yazan ilk kişi Âmir b. Şâlih'tir. Bu yazı Süryaniceden türemiştir. (Çelebi, 2007, 2/589; Hassan, 2000, 21/366)

gelince yakalanıp huzuruna getirilmesini istedi. Nemrut'un adamları Hz. İbrahim'le karşılaştılar, ancak Hz. İbrahim bu sırada İbranice konuştuğundan dolayı onu tanıyamadılar. (Asâkir, 1995, 6/192; Taberî, 1967, 1/310) Böylelikle Hz. İbrahim Nemrut'un adamlarından kurtulmuş oldu. Hz. İbrahim'in konuştuğu lisan ile ilgili İbn Hazm'a göre; Süryanice konuşan ilk kişi Hz. İbrahim, İbranice konuşan ilk kişi Hz. İshak ve Arapça konuşan ilk kişi Hz. İsmail'dir. (Gür, 2010, 38/174; Şulul, 2022, s. 106-111)

4.5. Hz. İshak

Hz. İbrahim'in oğludur. İshak'ın yaşadığı coğrafyaya bakıldığı zaman yaygın lisanın Süryanice ve İbranice olduğu görülebilmektedir. Bazı kaynaklar; Hz. İshak'ın İbranice, bazıları da onun Süryanice konuştuğunu aktarmışlardır. Bununla birlikte Süryanice konuşanlar arasında Hz. İbrahim, Hz. İshak ve Hz. Yakup zikredilmektedir. Hatta Hz. Yakup Süryaniceyi oğluna, oğlu da Benî İsrail'e miras bırakmıştır. Bunun yanında Hz. Musa Tevrat'ı İsrailoğullarına Süryanice okumuştur.⁹ (Fakihî, 2003, 5/130; el-Fasi, 2000, 2/16)

4.6. Hz. İsa

Aramice takribi milattan beş yüz yıl önce Yahudilerin lisanlarıydı. Hatta Tevrat'ın bazı bölümleri olan Ezra, Daniel, Yeremya ve Tekvin Aramice yazılmış (Brock, 2006, 1/166), İncil'in ilk bu lisan ile tebliğ edildiği kaynaklarda yer almıştır. (İbn Kesir, 1997, 2/473) Ayrıca İncil'in Süryanice indirildiği de kaynaklarda belirtilmiştir. (Çelebi, 2007, s. 185) Yine Hristiyanlıkla beraber Hristiyan olan Aramiler, putperest olan Aramilerden farklı olduklarını ifade etmek için kendilerine de Süryani demeye başlamıştır. Konuştukları lisan ise Aramiceydi, ona da Süryanca veya Süryanice başlamışlardır. (Barsavm, 2005, s. 32; Çelebi, 2007, 2/589; Yakup, 1985, s. 1-2;)

Hz. İsa, Nasıralı bir Yahudi'ydi ve muhatap kitlesi de Yahudilerden müteşekkildi. İsa'nın bulunduğu coğrafyada lisan olarak Aramice/Süryanice ve Grekçe konuşuluyordu. (Duygu, 2018, 1/156; Ehrman, 1997, s. 52; Elç. 1/19; İbn Hazm, 2017, s. 826-827)¹⁰ Hz. İsa da

⁹ (Fakihî, "من السريانية وتكلم بها ابراهيم ثم اسحاق ثم يعقوب، فورثها ولده من بعده بنو اسرائيل فهي لغتهم، وبها قرأ موسى التوراة عليه"، 2003, 5/130)

¹⁰ İnciller Yunancayı iyi bir şekilde kullanan yazarlar tarafından derlenmiştir ve bu İnciller Greko-Roman biyografisi olarak en iyi tür olarak ileri sürülmüştür. Bu görüşten hareketle Elçilerin İşleri kısmında Yerusâlim'de meydana gelen bir olaydan bahsedilir. Bu olayda Yerusâlimlilerin kendi dillerinde bir tarlaya Hakeldema adını verdikleri bildirilir. (Duygu, 2018, 1/156) İncillerin Yunanca yazıldığı ve "kendi dillerinde" diye bir nitelemede bulunduğu dil Aramice/Süryanice'dir. İbn Hazm'a göre Matta İncili İbranice yazılmıştır. Yuhanna b. Sizay onu Yunanca'ya çevirmiştir. (İbn Hazm, 2017, s. 826-827)

Aramice konuşmakta, Grekçeyi de konuşup anlayabilmekteydi. (Brock, 2006, s. 2/11; Harman, 2000, s. 22/267) Bu konuyla ilgili İshâk b. Bişr, Ebu Hüreyre'nin şöyle dediğini rivayet eder: “Allah, İsa'ya vahyetti ki: Ey İsa!, Emrimi ciddiye al, kat'iyen ihmâl etme. Buyruğumu işit ve itaat et. Ey iffetli ve temiz kadının oğlu! Sen babasız dünyaya geldin. Seni alemlere şanım için bir işaret olarak yarattım. Sadece bana kulluk et ve yalnızca bana tevekkül et. Kitabı sıkıca tut. Süryanilere açıkla...” (İbn Kesîr, 1997, 2/473) Bu rivayete göre Hz. İsa, Yahudilerle beraber Süryanilere de hitap etmek için gönderilmiştir veya Aramice/Süryanice konuşanları nitelemek için bu vurgu yapılmıştır.

4.7. Hz. Muhammed

Hz. Peygamber öncesi Arabistan yarımadasının çevresinde Hristiyan krallıklar kurulmuştu. Bunlar Urfa, Tedmur, Petra veya Nebatiler, Hathra, Kerkük, Hedyab/Erbil Krallıklarıdır. Ancak zikredilen krallıklar üçüncü yüzyılın sonuna doğru Persliler tarafından ortadan kaldırıldı. Mezkûr devletlerin dışında Süryani Patrikliğine bağlı üç devlet daha mevcuttu. Bunlar Hire/Lahmiler, Gassaniler ve Himyeriler devletleriydi. (Akyüz, 2019, s. 75-76; Brock, 2006, 2/187-189; Griffith, 2011) Bu devletler Hz. Peygamber'in peygamberlik vazifesine başladığı sıralarda eski güçlerini kaybetmişti. Yine de Hz. Peygamber ile irtibatları mevcuttu. Hz. Peygamber, devlet başkanı olarak bu gibi devletlere hem dini tebliğde bulunmak hem de elçilik heyetleriyle ilişkilerini geliştirmek istediği bilinmektedir. Elçilerin gidip gelmesi, devletlerarası mektuplaşmalar gibi diplomatik faaliyetler de lisan bilme zorunluluğunu beraberinde getirmektedir. Bu sebepten dolayı Hz. Peygamber Zeyd b. Sabit gibi sahabilere lisan öğrenmeleri için telkinlerde bulunmuştur. (Ebû Dâvûd, 3/356)

Zehebi, Hz. Peygamber'in Zeyd b. Sabit'e şöyle dediğini nakleder: “Süryaniceyi iyi biliyor musun? Bana mektuplar geliyor.” Zeyd bilmediğini söyleyince öğrenmesini emretti. Bunun üzerine Zeyd Süryaniceyi on yedi veya on dokuz günde öğrendi. (Hamidullah, 1988, s. 98; İbn Hacer, 2011, s. 456; İbn Sad, 2015, 5/354) Muhammed Hamidullah'a göre Süryaniceden maksat İbranicedir ancak Hz. Peygamberin Süryani/Yakubi Hristiyanlarla mektuplaşmasından dolayı Süryanicenin de bu hadise dahil olduğu söylenebilir. Başka bir hadiste Hz. Peygamber Yahudilerle mektuplaşmalarda İbranice yazıp okuyabilen Yahudi tercümanlara ihtiyaç duyduğunu; fakat Yahudi tercümanlara güvenemeyeceğini gerekçe göstererek Zeyd b. Sâbit'ten İbranice öğrenmesini istemiş. Hadisin devamında Zeyd, “on beş gün geçmedi ki ben bu dilde mahir oldum.” demiştir. Öyle ki artık Hz. Peygamber, o dille bir şeyler yazdırsa bana yazdırır, o dille yazılmış bir yazıyı da bana okuturdu”. Ayrıca Tilmîsânî'nin *el-'Umde*

adlı kitabında geçtiğine göre, Zeyd b. Sâbit, Hz. Peygamber'in Farsça, Habeşçe, İbranice ve Süryanice tercümanıydı. (Barca, 2014, s. 6; Tulun, s. 19)

Zeyd b. Sabit gibi Hz. Peygamberin başka tercümanları da vardı. Bunlardan birisi de Abdullah b. Amr. b. el-Âs'dı. İbn Hanbel, *Müsned*'de şöyle bir rivayet nakleder: "Abdullah b. Amr b. el-As dedi ki: Rüyamda bir parmağımda yağ, bir parmağımda bal ve kendi kendimi de onları yalıyor gördüm. Sabah olunca Hz. Peygambere bunu anlattım. O da 'iki kitabı okuyorsun, Tevrat ve Kur'ân' dedi. Abdullah b. Amr'ın Süryanice okuduğu da bilinmektedir." (İbn Hanbel, 2001, 35/463; İbn Sad, 2015, 5/104) Bu örnekler, lisan bilmenin ne kadar mühim olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Bu önemin farkında olan Hz. Peygamber, ashabına lisan öğrenmesi için telkinlerde bulunmuş, Zeyd b. Sabit gibi bazı kimseler, Hz. Peygamberin tercümanları olmuştur.

5. KIYAMET GÜNÜ İLE İLGİLİ RİVAYETLER

İnsanoğlu dünyaya geldiği günden beri, ölüm gerçeği ile yüz yüzedir. Bu duruma vahye dayalı dinlerde de sık sık değinilmekle beraber, ölüm ötesinde gerçekleşebilecek olaylar hakkında bir hayli malumat mevcuttur. Vahye dayalı dinlerle beraber, vahye dayalı dinlerin tebliğcisi olan peygamberler de ahiret hayatıyla ilgili bilgiler veren birinci ağızlardır. Peygamberlerin vermiş olduğu haberlerle ahiret hayatıyla ilgili bir çerçeve ortaya koyulmuştur. Son Peygamber olan Hz. Muhammed (s.a.v.) de ashabına ve ümmetine ahirete dair tafsilatlı bilgiler vermiştir. Daha sonraki tefsir yazarları da mezkûr rivayetler ışığında tefsirlerinde bu konuları ele almışlardır. Bununla birlikte müfessirler Süryaniceye dair malumatlar vermiştir. Rivayetlerde Süryanice ile ilgili şöyle bilgiler bulunmaktadır; Ali b. Mabed, Ebu Hüreyre'den, o da Peygamber'den (s.a.v.) zikrettiği bir hadiste şunları söylemektedir: "Yüce Allah İsrâfil'e şöyle diyecek: 'öldükten sonra diriliş için üfle.' O da üfleyecek, ruhlar gök ile yer arasını doldurmuş anlar misali çıkacak. Yüce Allah şöyle buyuracak: 'İzzetim ve celalim hakkı için, her bir ruh ait olduğu cesede geri dönsün.' Bunun üzerine ruhlar yerde cesetlere doğru girecek. Sonra ruhlar burun deliklerinden girecek ve vücudun diğer yerlerine sirayet edecek, tıpkı zehirli bir hayvan tarafından sokulmuş bir kimsenin bedeninde zehrin yürümesi gibi. Sonra yer üzerinizden alınacak, üzerinden yerin varılacağı ilk kişi ben olacağım. Yerden hepiniz otuz üç yaşında gençler olarak çıkacaksınız. O gün konuşulacak dil Süryanice olacaktır." (Kurtubî, 1997, 16/339-340)

Yine bir başka rivayette; İbn Ebu Hatun, Süfyân es-Sevrî'den rivayet etmiş ve şöyle demiştir: “Vahiy Arapça indirilmiş, sonra her peygamber onu kavmine tercüme etmiştir. Kıyamet günü dil Süryanice'dir. Kim cennete girmişse Arapça konuşacaktır.” (İbn Kesîr, 1986, 11/6097-6098) Kıyamet günü konuşulacak lisanın Süryanice olacağına dair başka birçok rivayet de mevcuttur. (İbn Ebû Hatim, h. 1419, 7/2234; İbn Ebû Şeybe, h.1409, 6/122; Süyûtî, 1983, 5/5)

Mukâtil b. Süleyman ise el-İnfîtâr sûresinin tefsirinde: “Kirâmen kâtibîn meleklerinin Âdemoğullarının günahlarını ve sevaplarını Süryanice yazarlar ve Kıyamet gününde de Süryanice konuşulacaktır” demektedir. (Mukâtil, 2006, 4/368) Mezkûr rivayetlerde Süryanicenin mahşer gününde konuşulacak lisan olduğu belirtilmiştir. Bu rivayetlerin sıhhat dereceleri tartışmalı olsa da toplamından İslam kültür havzasının başka milletlerle etkileşim içinde olduğu anlaşılmaktadır.

6. İSLAM'DAN ÖNCE MEKKE'DE SÜRYANİCENİN VARLIĞI, ARAPÇANIN SÜRYANİCE İLE ETKİLEŞİMİ VE İLGİLİ RİVAYETLER

Cahiliye döneminde, Kâbe'nin inşası için Mekke'nin ileri gelenleri bir araya gelerek bir toplantı gerçekleştirdi. Toplantının konusu Kabe'nin yeniden inşa edilmesiydi. Kâbe sağlam bir yapıda olmadığından dolayı yıkılmasından korkuyorlardı. Her kabilenin yapacağı yer belirlendi ve Kâbe temele kadar yıkıldı. (İbn İshâk, 1976, s. 83-105) Kureyşliler Kâbe'nin temelinde Süryanice bir kitabe buldular. Ancak onu okuyamadılar. Bir Yahudi, o kitabeyi okudu. Kitabede şöyle yazıyordu. “Ben Bekke'nin sahibi Allah'ım. Orayı, yeri ve göğü yarattığım zaman yarattım. Aya ve güneşe şekil verdim. Mekke'yi yedi meikle kuşatıp muhafaza ettim. Yanındaki iki dağ durdukça Mekke de yerinde kalacaktır. Oranın suyu ve sütü mübarektir.” (İbn Hişam, 1955, 1/196; İbn İshâk, 1976, s. 86) Bu kitabe eğer gerçekten mevcut ise, Hz. İbrahim'in Kâbe'yi inşası esnasında temeline yerleştirdiği düşünülebilir.

Belâzürî, Fütûhu'l Büldân adlı eserinde Arap yazısına ayırdığı eserinin son kısmında Muhammed b. es-Saib el-Kelbî ve eş-Şerkiy b. Kitami'den şöyle nakleder: “Tay'dan üç kişi Bakka'da toplandı. Bunlar Merâmir b. Mürre, Eslem b. Sidre ve Amir b. Cidre'dir. Bunlar Arap yazısını anlattılar. Arap hece ve alfabetini Süryani hece ve alfabetiyle mukayese ettiler. Anbar ehlerinden bazıları onlardan bunu öğrendiler. Sonra da Hireliler Anbarlılardan öğrendiler. Bişr halkı da Hireliler'den öğrendi. Sonra da Mekke'ye geldi. Orada bulunan iki kişiye öğretti. Ayrıca Tay kabilesinden olan üç kişiden yazıyı Tabihat Kelb'ten biri öğrendi. Vadi el-Kuralılardan bir kişi de ona bunu öğretti sonra Yesrib vadisine geldi, oraya yerleşti ve oralılardan birçoğuna yazıyı öğretti.” (Belâzürî, 2013, s. 539; Hamidullah, 1972, s. 3) Bu

rivayetten hareketle Arap harflerinin Süryanice ile karşılaştırılarak geliştirildiği ve bu şekliyle yaygınlaştığı görülmektedir. Hatta Arapların alfabesine Süryanilerce Karşuni veya Gerşuni (ܟܪܫܘܢܝܐ) denilmektedir. (Abu'l-Farac, 1999, 1/10; Mengozzi, 2011)

6.1. Arap Alfabesinin Süryanice ile İlişkilendirilmesi

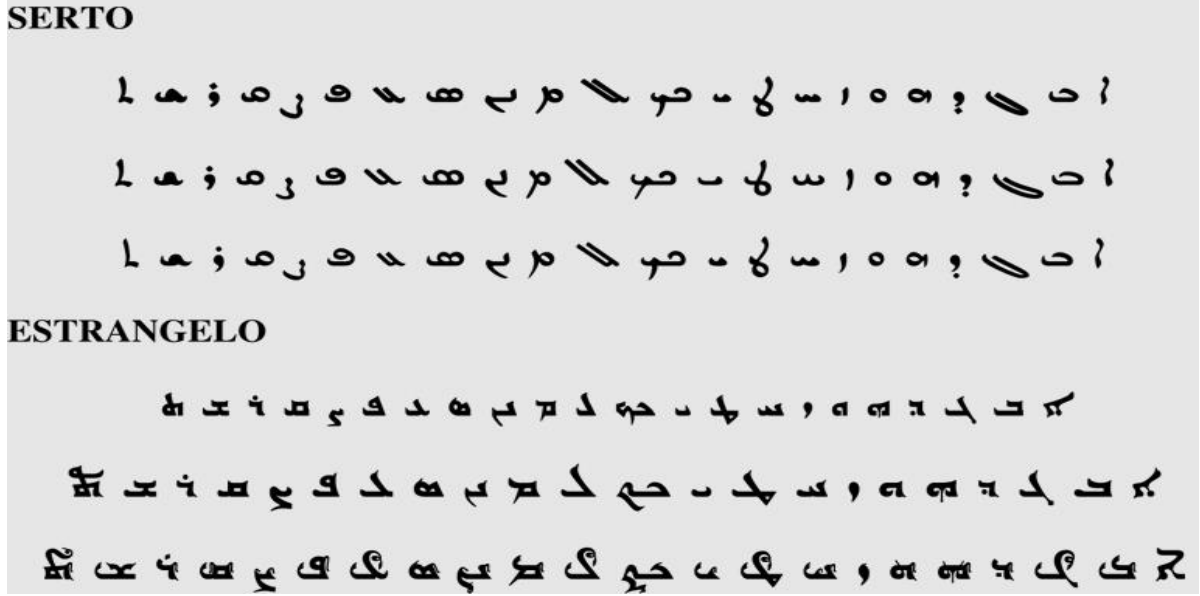
Miladi ilk yüzyıllardan itibaren Arabistan coğrafyasının sınırlarının çoğunda Hıristiyan krallıklar hakimiyet kurmuşlardı. Yukarıda da bahsettiğimiz üzere bunlar Urfa, Tedmur, Petra veya Nebatiler, Hathra, Kerkük ve Hedyab/Erbil Krallıklarıdır. Ancak bunlar üçüncü yüzyılın sonuna doğru Persliler tarafından ortadan kaldırıldı. Mezkûr devletlerin dışında Süryani Patrikliğine bağlı üç devlet daha mevcuttu. Bunlar Hire/Lahmiler, Gassaniler ve Himyeriler devletleriydi. (Ağırakça, 1996, 13/397; Akyüz, 2019, s. 75-76; Algül, 1998, 18/62; Dâkûkî, 2022, 18/123) Bu devletlerin bulunduğu yerlerden Arap yazısının ortaya çıktığı görülmektedir.

Arap yazısı ile ilgili iki iddia mevcuttur. Bu iddiaların ilki Arap yazısının kaynağının Güney Arabistan menşeli “Müsned”¹¹ yazısına dayandığıdır. İkinci iddiaya göre ise Araplar henüz yazı yazmada mahir olmamakla birlikte bulunmuş oldukları ticari faaliyetlerden dolayı Hristiyanlardan yazıyı öğrenmeye başlamışlardı. Hicaz Arapları, lisanları olan Arapçayı Nabat harfleriyle veya İbrani yahut da Süryani yazısıyla yazıyorlardı. Ancak Nebatilerin medeni faaliyetleri Kahtani ve Adnani Araplarından daha yeni olduğundan dolayı Arapların Nebatilerden etkilenmiş olduğu pek mümkün görünmemektedir. (Şulul, 2020, s. 34-35) Bununla birlikte “Müsned” yazısının eski Arap yazısı olduğu, “Müsned” yazısından sonra bu yazı sistemi bırakılarak Nabat yazısına geçildiği iddiaları da mevcuttur. (Aydın, 2018, 4/4)

Yukarıda geçen iddialar gibi bir iddiaya göre de Arap yazısının Süryaniceden alınmıştır. Mezkûr iddiaya dikkat çeken Kâtip Çelebi Keşfü'z-zünun'da bu durumu şöyle ifade etmiştir. “Süryanice alfabe yazı çeşitlerinin en eskisidir. Arap alfabesiyle farkı yoktur. Ancak Arapça'da bulunan ܟܫܘܢܝܐ se, ha, zal, dad, zı, gayn, harflerinin bütün noktaları ve ܝ lam elif harfi Süryanca'da yoktur. Harfleri sağdan sola birleşir. Bununla birlikte İbranice harfleri de Süryanice'den türemiştir.” (Çelebi, 2007, s. 34-34)

Süryanice, Arapça ve İbrani harflerin ve iki türlü yazım teknikleri mukayese edilebilmesi açısından aşağıda sunulmuştur.

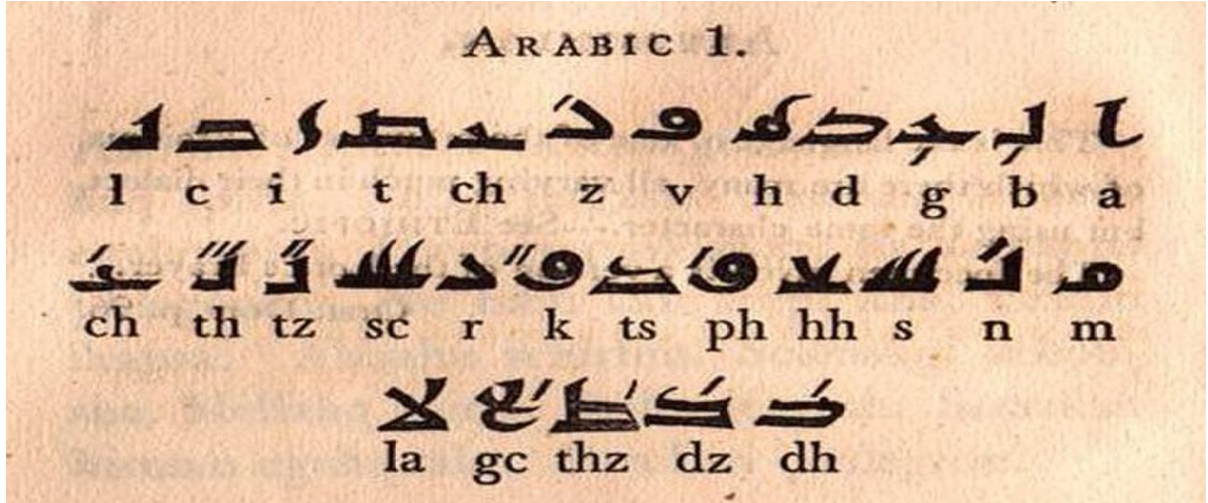
¹¹ “Müsned” veya Arap yazısının tarihi kökeni hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. (Şulul, 2022)

Şekil 1: Süryanice Hat

(Kaynak: http://www.suryanikadim.org/suryanilerde_yazi.aspx)

Sol Baştan Sırayla Süryanice harflerin okunuşu:

Olef, Beth, Gomel, Doleth, He, Vav, Zeyn, Heth, Teth, Yüth, Kof, Lomedh, Mim, Nun, Simket, Ayn, Fe, Sodhe, Kof, Riş, Şin, Tav

Şekil 2: Kufi Hat

(Kaynak: https://stringfixer.com/tr/Kufic_script#wiki-18)

Kufi Arap yazısının kökeninin Estrangelo alfabesi olduğu kabul edilmektedir. (Gür, 2010, s. 175)

Şekil 3: Günümüz Arap Alfabeti

أ ب ت ث ج ح خ د ذ
 ر ز س ش ص ض
 ظ ط ع غ ف ق ك
 ل م ن ه و لا ء ي

(Kaynak: <https://www.okunusu.com/arakca-alfabe-elifba-1-cuz-okunusu/>)

Sol Baştan Sırayla Arapça harflerin okunuşu:

Elif, Be, Te, Se, Cim, Ha, Hı, Dal, Zel, Ra, Ze, Sin, Şın, Sad, Dad, Tı, Zı, Ayn, Gayn, Fe, Kaf, Kef, Lam, Mim, Nun, He, Vav, Lamelif , Hemze, Ye

Estrangelo yazı stili ile Kufi yazı stili neredeyse birbirinin aynısı gibi görünmektedir.

İbranice Harflerin okunuşu ve harf şekilleri de Süryanice ile fazlasıyla benzerlik göstermektedir. Aşağıdaki Alfabede hem şekiller hem de okunuşları gösterilmiştir.

Şekil 4: İbrani Alfabesi

								
Tet (T)	Chet (Ch)	Zayin (Z)	Vav (V/O/U)	He (H)	Dalet (D)	Gimel (G)	Bet (B/V)	Alef (Silent)
								
Samech (S)	Nun (N)	Nun (N)	Mem (M)	Mem (M)	Lamed (L)	Khaf (Kh)	Kaf (K/Kh)	Yod (Y)
								
Tav (T/S)	Shin (Sh/S)	Resh (R)	Qof (Q)	Tzade (Tz)	Tzade (Tz)	Fe (F)	Pe (P/F)	Ayin (Silent)

(Kaynak: <https://www.alfabe.gen.tr/ibranice-alfabe.html>)

SONUÇ

Dünyanın en kadim milletlerinden olan Aramiler, Mezopotamya coğrafyasına önemli etkilerde bulunmuştur. Hz. İsa'nın tebliğine muhatap olan Aramiler, ikiye bölünmüş ve Hz. İsa'ya iman eden Aramiler, putperest Aramilerden farklı olduklarını belirtmek için kendilerini Süryani adıyla isimlendirmişlerdir. Hıristiyanlığı kabul ettikten Hıristiyanlığın ilk kilisesini kurmuşlardır. Daha sonra Doğu Roma İmparatorluğu'nun da Hıristiyanlığı kabul etmiştir. Başta olumlu gibi görünen bu süreç, daha sonra başta Süryaniler olmak üzere Doğu Hıristiyanlığının birçok zulüm yaşamasına neden olmuştur. Doğu Hıristiyanlarını Doğu Roma İmparatorluğu'nun zulmünden İslam fetihleri kurtarmıştır. Bu sebeple Müslümanlar başta Süryaniler olmak üzere birçok Hıristiyan toplulukla iyi ilişkiler geliştirmiştir. Bu ilişkiler iki farklı milletin kaynaklarında da yer almıştır. Öyle ki klasik İslam kaynaklarında Süryanilik ve Süryanice üzerine birçok rivayet bulunmaktadır. Bu konuda rivayetlerin bulunması kültürel etkileşimin güçlü olduğunun göstergesidir. Bu rivayetlerin sahil olup olmadığı veya sıhhat dereceleri tartışmalıdır. Evvela bu rivayetlerin klasik İslam kaynaklarında çokça yer alması Müslümanlar ile Süryanilerin geçmişte sıkı bir ilişki içinde olduklarını göstermektedir. Ayrıca Hz. Âdem'in Süryani olması, Süryanice konuşması, kıyamet gününde konuşulacak lisanının Süryanice olacağı gibi hususları içeren rivayetler; İslami kültürde Süryanilerin önemli bir etkisi ve yerinin olduğunu izhar etmektedir. Nitekim güçlü bir yazılı ve sözlü geleneğe sahip olan Süryaniler, İslam fetihleriyle birlikte Müslümanlarla aynı toplumun bir parçası olmuş ve bu gelenekleriyle İslam kültür ve ilim havzasına katkı sunmuşlardır.

Arap Yazısının "Müsned" yazısına dayandığına dair rivayetler mevcuttur. "Müsned" yazısının Arapça ve Süryaniceyi çok iyi bilen, Hz. Âdem'in ağıt şiirini Arapçaya tercüme etmiş olan Ya'rub b. Kahtan'a nispet edilmesinden dolayı, Arapça ile Süryanice'nin birbirleriyle olan ilişkilerinin çok eskiye dayandığı söylenebilir. Ayrıca Arap yazısının Nabati veya Süryani alfabesinden etkilendiği ileri sürülmüştür. Araplar ticaretle uğraşmaktaydılar ve Nabatilerle de ticari ilişkiler kurmuşlardır. Araplar bu ilişki neticesinde Nabatilerin alfabesini kullanmış olabilirler. Sonuçta Araplar ve Süryanilerin Sami halkından olması ve aynı coğrafyalarda bulunmuş olmaları sebebiyle birbirlerine olan etkileri inkâr edilemez bir gerçektir. Ancak hangi halkın hangi halkı ne oranda ve hangi yönde ne kadar etkilediği tartışmaya açıktır.

Bu çalışma, Süryanilerin ve Süryanicenin genel itibarıyla klasik İslam literatüründeki yerini tespit etmeye yöneliktir. Süryanilerin ve Süryanicenin İslam literatüründeki kapsadığı alanı somut tespitlerle ortaya koymaktadır. Bu sebeple çalışmanın, alandaki araştırmalara temel seviyede katkı sunacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Abdülmelik Hişam el-Himyerî. (1928). *et-Ticân fi mülük Himyer*. Merkezu'd-Dirâsât ve'l-Ebhas el-Yemeniyye.
- Ağırakça, Ahmet, (1996). Gassaniler. İslam Ansiklopedisi. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. 13, 397-398.
- Ahmed b. Hanbel, (h. 1422). Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî el-Mervezî. *Kitâbü'l-ilel ve Ma'rifetü'r-ricâl*. thk. Vasiullah b. Muhammed Abbas. Darü'l-Hani.
- Akyüz, Gabriyel. (2019). *Sempozyumlarım*. Artuklu Yayınları.
- Algül, Hüseyin, (1998). Himyeriler. İslam Ansiklopedisi. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. 18, 62-63.
- Altıkulaç, Tayyar, (1999). İbn Eşte. İslam Ansiklopedisi. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. 19, 477.
- Atiya, Aziz S., (2005). *Doğu Hıristiyanlığı Tarihi*. çev. Nurettin Hiçyılmaz. Doz Yay.
- Aydın, Mustafa. (2018). Arap yazı sistemi. İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi. 10(4), 1-8.
- Aydınlı, Osman, (2007). Süryani bilginlerin çeviri faaliyeti ve mu'tezili düşünceye etkisi. *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 6.(11), s. 7-33.
- Azimli, Mehmet. (2005). Müslüman-Süryani ilişkisi. *Süryaniler ve Süryanilik*. haz. Ahmet Taşğın, Eyyüp Tanrıverdi, Canan Seyfeli. Ankara. Orient Yayınları. c. I
- Barca, İbrahim. (2014). Çeviri Eleştiriciliğine Uygulamalı Bir Örnek Olarak eş-Şami'nin 'Sübülü'l- Hüda ve'r-Reşad fi Sîreti Hayri'l-ibâd' Adlı Eserinin Türkçe Çevirisinin Eleştirisi. *Şarkiyat Mecmuası*, 1(24), 1-32.
- Batuk, Cengiz, (2006). Nemrud. İslam Ansiklopedisi. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 32, 554-555.
- Brock, Sebastian P. (1980). An Introduction to Syriac Studies.; (Ed.) J.H. EATON, *Horizons in Semitic Studies*. Articles for the Student. Dept. of Theology, University of Birmingham.
- Butts, Aaron M., (2011). "Syriac Language," in *Syriac Language*, edited by Sebastian P. Brock, Aaron M. Butts, George A. Kiraz and Lucas Van Rompay, <https://gedsh.bethmardutho.org/Syriac-Language>.
- Chardin, Jean. (h.1372). *Sefername-i Şarun*. trc. İkbâl Yağmâji, Tahran.
- Çelik, Mehmet. (1987). *Süryani Kilisesi Tarihi C. I*. Yayıncılık Matbaası.
- Duygu, Zafer. (2018). İsa'nın Yeni Ahit'te 'Tanrı Oğlu' olarak tanımlanması meselesi. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 59(1), 155-181.
- Ebû Dâvûd, es-Secestânî, Sünen-i Ebî Dâvûd. Dâru'l-Kitâbi'l-Arabiyye. Beyrut.

- ed-Dâkûkî, Hüseyin Ali. (2022). Hire. İslam Ansiklopedisi. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. 18, 122-124.
- Ehrman, Bart D. (1997). *The New Testament: A Historical Introduction to the Early Christian Writings*. Oxford University Press.
- el-Belazurî. (2013) Ahmed b. Yahya, *Fütûhu'l Büldân*, trc. Mustafa Fayda, Siyer Yayınları.
- el-Fakihî. (2003). Abdullah Muhammed b. İshak b. el-Abbas, *Ahbâru Mekke fî kadimi'd-dehr ve hadisih*. Mektebetü'l-mükerreme.
- el-Fâsî, (2000). *Şifâü'l-garâm bi-ahbâri'l-beledi'l-haram*. Darü'l Kütub el-ilmiiyye.
- el-Mâtürîdî, Ebu Mansûr. (2015). *Te'vilâtü'l-Kur'ân*. çev. Kemal Sandıkçı. Ensar Neşriyat.
- er-Râzî, Fahreddin. (1991). *Tefsîr-i Kebîr Mefâtihi'l-gayb*, çev. Suat Yıldırım, Lütfullah Cebeci. Akçağ Yay.
- Gregory Abu'l Farac. (1999). *Abu'l-Farac Tarihi*. çev. Ömer Rıza Doğrul, Ankara: TTK Yay.,
- Griffith, Sidney H. (2011). "Islam, Syriac interactions with," in *Islam. Syriac interactions with*. edited by Sebastian P. Brock, Aaron M. Butts, George A. Kiraz and Lucas Van Rompay, <https://gedsh.bethmardutho.org/Islam-Syriac-contacts-with>.
- Günel, Aziz. (1970). *Türk Süryaniler Tarihi*. Diyarbakır.
- Hamidullah, Muhammed. (1988). Allah'ın Elçisi (s.a.v.) ve Sahabe Devrinde Yazı Sanatı. *İslami Araştırmalar*. 2(7), 97-102.
- Harman, Ömer Faruk. (2000). İbrahim. İslam Ansiklopedisi. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. 21, 266-272.
- Harman, Ömer Faruk. (2000). İsa. İslam Ansiklopedisi. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. 22, 465-472
- Hassan, J.H. (2000) İbranice. İslam Ansiklopedisi. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.21, 366-367.
- İbn Asakir. (1995). *Târîhu Medîneti Dimeşk*, thk. Ömer b. Ğarave el-Amrevî, Darü'l-fikr.
- İbn Ebû Hâtim. (h. 1419). Ebû Muhammed Abdurrahman b. Muhammed b. İdrîs er-Râzî. *Tefsîrû'l-Kur'âni'l-azîm*. thk. Es'ad Mahmud et-Tabib. Mektebetu Nezzar Mustafa el-Baz.
- İbn Ebû Şeybe. (h.1409). Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed b. Ebî Şeybe İbrahim el-Absî el-Kûfî, *el-Musannef fi'l-ehâdis ve'l-âsâr*, thk. Kemal Yusuf el-Hût, Mektebetü'r-reşid.
- İbn Hacer el-Askalânî. (2011). *el-İsâbe Seçkin Sahaberler*, trc. Seyfullah Erdoğan, Sağlam Yayınevi.
- İbn Hazm. (2017). *el-Fasl fi'l-milel ve'l-ehvâ ve'n-nihal*, çev. Halil İbrahim Bulut. Türkiye Yazma Eserler Kurumu Yayınları.
- İbn Hişâm. (1955). Ebu Muhammed Abdülmelik. *es-Siretü'n-nebeviyye*, thk. Mustafa es-Seka. İbrahim el-Ebyarî. Abdülhafız eş-Şelebî. Şeriketü Mektebe ve Matbaatü Mustafa.

- İbn İshâk. (1976). Muhammed İshâk b. Yesar. *Sîretü İbn İshâk*. thk. Muhammed Hamidullah, Ma'hadü'd-diraseti ve'l-ebhasi li't-ta'rib, 1976.
- İbn Kesîr. (1986). Ebü'l-Fidâ İsmail. *Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri*. çev. Bekir Karlığa, Bedrettin Çetiner. Çağrı Yayınları.
- İbn Kesîr. (1997). Ebü'l-Fidâ İmadüddin İsmail b. Ömer. *el-Bidâye ve'n-nihâye*. thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî. Hicr li't-Tibâa.
- İbn Sa'd. (2015). *Tabakâtü'l-kübrâ*, trc. Mehmet Vehbi Şahinalp. Hikmet Akdemir. Siyer Yayınları.
- İbn'ül Esir. (1987). Ebu'l Hasan İzzeddin Ali b. Ebi'l Kerem Muhammed el-Cezeri, *el- Kâmil Fi't-Tarih*, thk. Ebu'l Fida Abdullah Kadı, Beyrut: Daru'l Kitabu'l İlmiyye.
- İgnatius Efreml. Barsavm. (2005). *Saçılmış İnciller*. çev. Zeki Demir. Resim Ofset.
- İmam Kurtubî. (1987). *el-Câmi'u li-ahkâmi'l-Kur'an*. çev. M. Beşir Eryarsoy. Buruç Yayınları.
- Kanar, Mehmet. (2012). *Arapça-Türkçe Sözlük*. Say Yayınları.
- Kâtip Çelebi. (2007). *Keşfü'z-zünûn*. çev. Rüştü Balcı. Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Malik, Gorgis David. (2012). *Süryanilerin Tarihi İlk Hristiyanlıktan Kadim Doğu Süryani Müjdeci- Havari Kilisesi*. çev. Vedii İlmen. İstanbul: Yaba Yay.
- Mecmu'l Tevârihü'l-kısas*. (h.520). ed. Muhammed Taki Bahar. Kavar.
- Mengozzi, Alessandro. (2011). Garshuni. in Garshuni. edited by Sebastian P. Brock, Aaron M. Butts, George A. Kiraz and Lucas Van Rompay. <https://gedsh.bethmardutho.org/Garshuni>.
- Mes'ûdî. (1996). Ebu'l-Hasen Alî b. Hüseyin b. Alî, *Ahbâru'z-Zaman*, Dâru'l-Endülüs, Beyrut.
- Mor İgnatius Yakup III. (1985). *The Syrian Orthodox Church of Antioch*. çev. Melek Sevinç. Hollanda.
- Mukâtil b. Süleyman. (2006). *Tefsîr-i Kebîr*. trc. M. Beşir Eryarsoy. İşaret Yayınları.
- Öztürk, Levent. (2012). *İslam Toplumunda Hristiyanlar*. İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Saka, İshak. (1983). *İman ve Hadara*, Halep, C. I
- Saka, İshak. (2006). *Keniseti's-Süryaniyye*. el-Mektebetü's-Süryaniyye.
- Saklı İnci Antik Arami Mirası*. (2006). ed. Sebastian P. Brock. yay. Haz. Gabriel Rabo.
- Süyûtî. (1983). Ebü'l-Fazl Celalüddin Abdurrahman b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Süyûtî eş-Şâfîî. ed-*Dürrü'l-mensur*. Darü'l-Fikr.
- Süyûtî. (1987). Ebü'l-Fazl Celalüddin Abdurrahman b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Süyûtî eş-Şâfîî. *el-İtkân fî ulûmi'l-Kur'an*. trc. Sakıp Yıldız, Hüseyin Avni Çelik. Hikmet Neşriyat.

- Şulul, Kasım, (2022). *Kur'ân Tarihi (Kaynak, Terim-Süreç Analizi, Kadîm Mushaflar)*. Siyer Yayınları.
- Şulul, Kasım. (2020). Arap yazısının kökeni ve tarihi. *Bitlis İslamiyat Dergisi*. 2(2), 28-67.
- Taberî, (1967). Ebu Cafer Muhammed b. Cerîr et-Taberî. *Târihü'l-ümem ve'l-mülûk*. thk. Muhammed Ebü'l-Fazl İbrahim. Darü'l-ma'rif.
- Tomakin, Ahmet Yasin. (2017). *Abbasiler döneminde İlmi Hayatta Süryaniler*. (Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- Tulun, Muhammed b., *İ'lamü's-sâilîn an kütübi Seyyidi'l-Mürselîn*, thk. Mahmûd Arnâvût, Müessesetü'r-Risâle, Beyrût.
- Yaqoob, Luay Hatem, (2021). İslâmî kaynaklar açısından peygamberlerin konuştuğu diller. *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*. 25 (1) 385-407.
- Yiğit, İsmail. (2009). Sıffin Savaşı. İslam Ansiklopedisi. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. 37, 107-108
- Yousif, Ephrem İsa. (2009) *Süryani Vakaniüvisler*. çev. Mustafa Aslan. Doz Yayınları.

Elektronik Kaynaklar

<https://kuran.diyaret.gov.tr/mushaf/>

<https://kutsalkitap.info.tr/>

http://www.suryanikadim.org/suryanilerde_yazi.aspx

https://stringfixer.com/tr/Kufic_script#wiki-18

<https://www.alfabe.gen.tr/ibrance-alfabe.html>